

# ŚLEDZTWO NA FERMACH KRÓLIKÓW W UE

2024



# Spis treści

Streszczenie **3**

Kluczowe ustalenia śledztwa **5**

Zaobserwowane konsekwencje hodowli klatkowej **7**

Brak miejsca **9**

Inne zaobserwowane kwestie związane z dobrostanem **11**

Chów królików w UE **13**

Liczba królików produkowanych komercyjnie w krajach UE **15**

Ustalenia w krajach - **Włochy** **17**

Ustalenia w krajach - **Polska** **20**

Przegląd klatek - inne gatunki i ich liczebność w UE **23**

Przepisy dotyczące królików **26**

Zaspokajanie potrzeb królików **27**

Rozwiązania alternatywne **28**

Wielkość i znaczenie hodowli królików na mięso w Polsce - **opinia eksperta** **30**

Neurobehawior i dobrostan udomowionego królika *Oryctolagus cuniculus domesticus* - **opinia eksperta** **39**

Podsumowanie **44**



## Streszczenie

Przepisy UE dotyczące dobrostanu zwierząt w gospodarstwie rolnym stanowią, że w przypadku, gdy zwierzę jest stale zamknięte należy zapewnić mu odpowiednią do jego potrzeb fizjologicznych i psychicznych przestrzeń, zgodnie z wiedzą naukową[1].

Zaspokojenie takich potrzeb w jakimkolwiek komercyjnie stosowanym systemie klatkowym nie jest możliwe[2]. Pomimo tego, co roku w UE około 300 milionów zwierząt hodowlanych, w tym kur, świń, kaczek, gęsi i przepiórek, jest utrzymywanych w zamkniętych systemach klatkowych. Systemy te poważnie ograniczają lub uniemożliwiają ekspresję szeregu bardzo potrzebnych naturalnych zachowań zwierząt, takich jak skakanie czy rozciąganie się.

Liczba ta obejmuje również około 70 milionów królików, w tym zwierzęta rozplodowe i ich potomstwo celem produkcji na mięso.

Przeprowadzone na zlecenie Compassion in World Farming w 2024 r. śledztwo w sprawie klatkowego chowu królików w UE wykazało, że zwierzęta te żyją w ciasnych klatkach, a często są słoczone, mając do dyspozycji ilość miejsca ledwo wystarczającą na wykonanie jednego małego skoku. Większość klatek ma niewystarczającą wysokość, aby umożliwić królikom stawanie na tylnych łapach, co jest ważnym elementem realizacji instynktu czujności. Niektóre króliki trzymane są w klatkach tak małych, że nie mogą nawet całkowicie wyciągnąć się w poziomie. Stwierdzono, że zarówno zwierzęta rozplodowe, jak i starsze przeznaczone na tuczb były trzymane w pojedynczych klatkach, co jest sprzeczne z ich społeczną naturą.

---

[1] Komisja Europejska, 1998. Dyrektywa Rady 98/58/WE dotycząca ochrony zwierząt hodowlanych.

<https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31998L0058>

[2] Compassion in World Farming, 2021. Scientific Briefing on Caged farming.

[https://www.ciwf.org.uk/media/7446651/150603\\_ciwf-february-2021-scientific-briefing-on-caged-farming.pdf](https://www.ciwf.org.uk/media/7446651/150603_ciwf-february-2021-scientific-briefing-on-caged-farming.pdf)



**Śledztwo wykazało, że króliki były utrzymywane w stłoczeniu lub izolacji w małych klatkach o wysokości niewystarczającej do realizacji naturalnych zachowań.**

Poza materiałem do budowy gniazd dla karmiących samic, w żadnej z odwiedzonych ferm nie zaobserwowano słomy, siana ani materiału do gryzienia.

W szczególności, zaobserwowano jedną samicę zjadającą słomę przeznaczoną do budowy gniazda. Stwierdzono, że króliki gryzą pręty klatek. Nieprawidłowe zachowania królików związane z gryzieniem, czy to klatki, czy siebie nawzajem, są wynikiem braku materiału do gryzienia i izolacji społecznej. U kilku królików mięsnych stwierdzono poważne uszkodzenia uszu, a w niektórych przypadkach ich ubytki.

Zaobserwowano, że zdecydowana większość królików znajdowała się w klatkach z drucianą podłogą, co może prowadzić do zapalenia skóry stóp lub zmian w obrębie tylnych łap u królików rozplodowych.

Compassion wzywa Unię Europejską do wywiązania się z podjętego w 2021 r. zobowiązania

do wprowadzenia zakazu chowu klatkowego dla wszystkich gatunków i ustanowienia minimalnych norm zapewniających zaspokojenie fizjologicznych i etologicznych potrzeb zwierząt.

W przypadku królików normy te powinny obejmować minimalną przestrzeń umożliwiającą realizację naturalnych instynktów, wymóg stosowania platform nieograniczających pionowych ruchów zwierząt, które umożliwiłyby realizację instynktu czujności, zabudowę kryjówek i byłyby zrobione z wygodnego materiału (nie drutu) oraz dostarczanie materiału do gryzienia i pasz włóknistych, takich jak siano lub słoma. Samice powinny mieć dostęp do materiału do budowy gniazda, a systemy pozwalające przynajmniej częściowo na utrzymywanie ich w grupach przy jednoczesnym zapewnieniu dobrostanu powinny być normą.

## Kluczowe ustalenia śledztwa

Nasze dochodzenie w sprawie klatkowego chowu królików w UE wykazało, że zwierzęta te są trzymane w okrutnych warunkach niezaspokajających nawet ich podstawowych potrzeb behawioralnych. Warunki te obejmują:

- **stłoczenie w małych klatkach,**
- **klatki tak niskie, że króliki nie są w stanie stanąć na tylnych łapach, co jest bardzo potrzebnym naturalnym zachowaniem,**
- **chów w izolacji, zarówno królików mięsnych jak i rozplodowych, mimo że są one zwierzętami społecznymi,**
- **w niektórych przypadkach chów prowadzony jest w takiej ciasnocie, że króliki nie mają miejsca, by się rozciągnąć,**
- **brak materiału do gryzienia pozwalającego na ścieranie stale rosnących zębów,**
- **podłogi z niewygodnych metalowych siatek.**



Króliki rozplodowe utrzymywane w izolacji w bardzo małych klatkach, bez możliwości rozciągania się w górę i stawania na tylnych łapach. Królik po prawej cieszy się bardzo krótką chwilą wolności, gdy górna pokrywa klatki jest podniesiona.



**Króliki na tucz stłoczone w małej klatce.**



**Królik rozplodowy w klatce tak ciasnej, że nie jest w stanie w pełni rozciągnąć się ani w poziomie, ani w pionie.**



**Zwierzę może się rozciągać, ale nadal ma mocno ograniczoną przestrzeń.**



**Króliki są zwierzętami społecznymi, tymczasem starsze króliki i samice były trzymane pojedynczo.**

## Zaobserwowane konsekwencje hodowli klatkowej

Nasi śledczy udokumentowali:

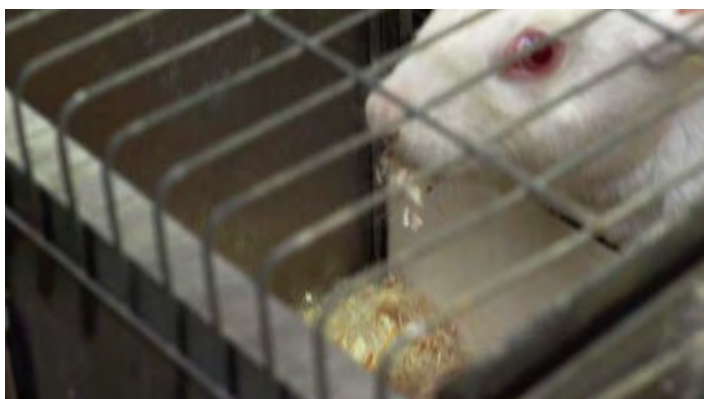
- **wiele przypadków gryzienia krat klatek,**
- **uszkodzenia uszu u królików trzymanyh w zamknięciu; przypadki ubytków części uszu,**
- **zapalenie skóry łap u królików rozplodowych.**

Nieprawidłowe zachowania, takie jak gryzienie prętów klatki i uszu, można wyjaśnić zaobserwowanym brakiem materiału do gryzienia w klatkach. Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA, 2020) donosi, że jednym z głównych skutków braku odpowiednich materiałów do realizacji zachowań związanych z gryzieniem jest przekierowanie tych zachowań na klatki lub nawet na inne zwierzęta[3].

Istnieją solidne dowody na to, że takie zachowanie może być związane z izolacją społeczną. EFSA cytuje badania sugerujące 7-krotny wzrost nieprawidłowych zachowań, w tym gryzienia prętów klatek, u królików utrzymywanych pojedynczo w porównaniu ze zwierzętami utrzymywanymi w parach.



**Martwy królik z raną spowodowaną gryzieniem ucha. Króliki potrzebują materiału do gryzienia takiego jak siano, słoma, warzywa lub drewniane klocki, a przy ich braku mogą atakować się nawzajem.**



**Samica zmuszona do zjadania ściółki przeznaczonej dla jej młodych. Materiał taki jak siano lub słoma powinien być dostarczany królikom i do spożycia, i do gryzienia.**



**Królik rozplodowy gryzący kraty. Brak gryzaków i izolacja społeczna mogą wywoływać to nienormalne zachowanie.**

[3] EFSA AHAW Panel (EFSA Panel on Animal Health and Welfare), Saxmose Nielsen S, Alvarez J, Bicout DJ, Calistri P, Depner K, Drewe JA, Garin-Bastuji B, Gonzales Rojas JL, Gort\_azar Schmidt C, Michel V, Miranda Chueca M\_A, Roberts HC, Sihvonen LH, Spoolder H, Stahl K, Velarde Calvo A, Viltrop A, Buijs S, Edwards S, Candiani D, Mosbach-Schulz O, Van der Stede Y and Winckler C, 2020. Scientific Opinion on the health and welfare of rabbits farmed in different production systems. EFSA Journal 2020;18(1):5944, 96 pp. <https://doi.org/10.2903/j.efsa.2020.5944>



**Długotrwałe leżenie na podłożu drucianym może powodować owrzodzenia łap u samic, tak jak w tym przypadku.**

### **Zapalenie skóry łap**

Stanie i leżenie na metalowej siatce jest niewygodne, szczególnie dla starszych, większych królików rozplodowych. Nasi śledczy uzyskali nagranie dużej samicy leczonej z powodu wrzodziejącego zapalenia skóry podeszwy (pododermatitis). W tym przypadku zwierzę otrzymało plastikową matę, ale raczej stało się to za późno. EFSA donosi, że twarda siatka druciana może sprzyjać mikrourazom, które mogą ulec zakażeniu i przekształcić się w owrzodzenia.



**W klatce tej samicy umieszczono również plastikową matę, aby zmniejszyć ucisk na miejsca objęte zmianami chorobowymi. Lepsze podłoże pozwoliłoby uniknąć powstania tego problemu.**



## Brak miejsca

Ograniczenie przestrzenne zaobserwowane przez śledczych jest ekstremalne, a króliki mają niewystarczającą przestrzeń:

- aby zażywać ruchu w odpowiedniej ilości,
- na wykonanie nawet jednego skoku pełnej długości – EFSA stwierdza, że długość skoku wynosi do 70 cm, w zależności od wielkości królika, a Rada Europy zaleca, że króliki utrzymywane do celów doświadczalnych powinny mieć możliwość wykonania trzech skoków z rzędu,
- aby stawać na tylnych łapach w ramach realizacji normalnego instynktu czujności. Zaobserwowano, że króliki podnosiły głowy w kierunku sufitu klatki, pozostając w pozycji siedzącej. Kiedy personel fermy na krótko otwierał pokrywy klatek, aby umożliwić śledczym lepsze oględziny królików, zwierzęta natychmiast wystawiały głowy ponad górną krawędź otworu rozglądając się.
- aby zapewnić sobie bezpieczną odległość od przechodzących ludzi (zaobserwowano, że kilka królików biegało w kierunku tylnej ściany klatki, a następnie biegało w koło starając się, na próżno, uciec przed nadmierną bliskością człowieka).



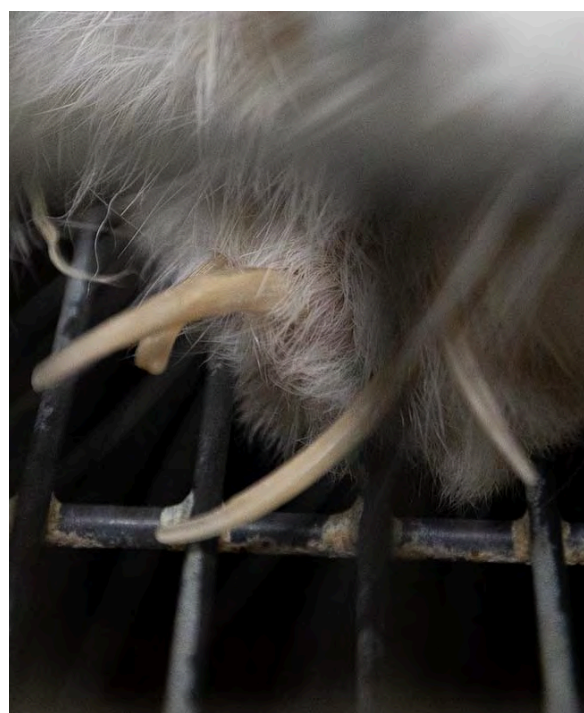
We wszystkich badanych krajach udokumentowano króliki utrzymywane z zatłoczonych klatkach. Klatki porodowe w Polsce.



Zatłoczone klatki we Włoszech.



Samiec próbujący uciec na tył klatki. W klatkach jest zbyt mało przestrzeni, aby króliki mogły oddalić się od zagrożenia na bezpieczną odległość.



W naturalnych warunkach pazury królików ścierają się podczas ruchu. W systemie klatkowym pazury rosną cały czas.



**Królik z rzadkim futrem. Część futra została wykorzystana do wyścielenia gniazda, jednak taki poziom jego utraty nie jest uznawany za normalny.**



**Królik z chorobą skóry/futra na pysku.**



**Samica z brakami futra na karku.**

## Inne zaobserwowane kwestie związane z dobrostanem

### Króliki dyszące z powodu stresu cieplnego

Na dwóch fermach zaobserwowano króliki intensywnie dyszące z powodu wysokich temperatur. EFSA stwierdza, że króliki są bardzo wrażliwe na wysoką temperaturę; jako zwierzęta futerkowe mają ograniczoną zdolność do pozbywania się nadmiaru ciepła.

### Samice z ubytkami futra

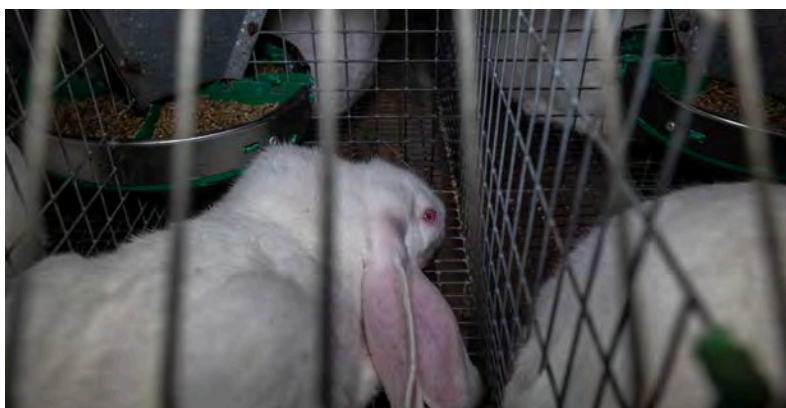
Na jednej z ferm zaobserwowano kilka samic z ubytkami futra na znacznej powierzchni ciała. U dwóch z nich zaobserwowano brak sierści po jednej stronie ciała.

Stwierdzono, że jedna z nich szarpie sierść sąsiadki. Dwie inne miały ubytki futra w okolicy pyska i widoczną chorobę skóry. U innej stwierdzono ubytek futra na karku.

Zwierzęta mogą tracić futro z wielu powodów. Część futra jest wyrywana na wyściółkę do gniazda dla młodych. Króliki również linieją. Niemniej jednak, według wiedzy weterynaryjnej, żadna z tych przesłanek nie wyjaśnia całkowicie braku futra na dużych powierzchniach ciała oraz rozmieszczenia tych powierzchni w tych przypadkach. O ile utrata futra u kilku królików nie musi wynikać ze złego sposobu zarządzania fermą lub niskiego poziomu dobrostanu, to zły poziom dobrostanu może mieć taki skutek. Utrata futra może być skutkiem działania samych zwierząt lub być spowodowana przez pasożyty i infekcje. Istnieje wiele możliwych przyczyn zaburzeń skórnych.

W jednym gospodarstwie zauważono króliki, które nie były w stanie utrzymać głowy w górze, prawdopodobnie z powodu urazu, infekcji lub zaburzeń neurologicznych, prawdopodobnie spowodowanych przez pasożyty. Zwierzęta te wymagały opieki weterynaryjnej.

Sposób obchodzenia się z królikami był różny, od traktowania stosunkowo łagodnego do bardzo brutalnego. Jeden z hodowców zademonstrował proces „przygotowywania” samca do pobrania nasienia poprzez umieszczenie i przytrzymanie innego samca przed nim w celu umożliwienia kopulacji. Hodowca poinformował, że samice są również wykorzystywane w podobny sposób do „rozgrzewania” samców.



**Króliki niezdolne do trzymania głowy w górze.**



**Samiec przytrzymywany do kopulacji podczas przygotowania do pobrania nasienia do sztucznej inseminacji.**

## Chów królików w UE

### Liczby

Dostępne informacje na temat skali chowu królików w UE są ograniczone, ale zgodnie z raportem Komisji Europejskiej z 2017 r.[4], w 2016 r. około 119 milionów królików było hodowanych i poddawanych ubojowi w warunkach komercyjnych, a dodatkowe 61 milionów w gospodarstwach przydomowych.

Od tego czasu UE nie publikowała danych na temat pogłowia królików, ale dane dostępne w CIRCABC na temat tonażu wyprodukowanego mięsa króliczego sugerują, że do 2022 r. liczba ta spadła do 70-80 milionów zwierząt rocznie.

---

[4] Komisja Europejska, 2017. Komercyjny chów królików w Unii Europejskiej. Dostęp: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5029d977-387c-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-en>





Jest to zgodne z danymi opublikowanymi przez FAO, która szacuje, że Unia Europejska wyhodowała 76 805 000 królików w 2022 r. To mniej niż szacowane 129 576 000 w 2016 r. Dane FAO opierają się na oficjalnych danych, jeśli są one dostępne i na szacunkach tam, gdzie ich brakuje. Należy zauważyć, że FAO publikuje dane liczbowe dla ograniczonej liczby krajów, prawdopodobnie z powodu braku oficjalnych danych, w związku z tym należy je uznać za bardzo szacunkowe. Mieszczą się one jednak w podobnych granicach, co szacunki oparte na danych UE dotyczących masy mięsa króliczego. W tabeli 1 podano dane dotyczące liczby królików hodowanych w UE. Tam, gdzie FAO cytuje oficjalne źródła, podano najnowsze dane. W pozostałych przypadkach podano dane ze sprawozdania UE z 2017 r. za 2016 r.

FAO szacuje, że w 2016 r. prawie 130 milionów królików zostało poddanych ubojowi w celach

spożywczych. Dla porównania, w raporcie UE z 2017 r. oszacowano, że liczba królików w chowie komercyjnym wynosi 119 mln, a łącznie z chowem przydomowym - 180 mln. Zakładamy zatem, że oficjalne dane przedstawione przez FAO odnoszą się wyłącznie do hodowli komercyjnej, głównie w klatkach, z wyjątkiem Litwy, Luksemburga i Rumunii, dla których dane w raporcie UE z 2017 r. obejmowały tylko chów przydomowy, oraz Polski, Grecji i Cypru, gdzie oficjalne dane dotyczące hodowli królików przekraczają szacunkowe dane dla hodowli komercyjnej w 2017 r.

Możliwe jest, że w niektórych przypadkach chów przydomowy również odbywa się w klatkach, choć bardziej prawdopodobne jest, że w większości hodowla ta prowadzona jest w drewnianych kojcach ze ściółką, np. słomianą. Należy zauważyć, że kojce również często bardzo ograniczają behavior królików.

# Szacujemy, że każdego roku w całej UE w klatkach trzymany jest około 70 milionów królików mięsnych.

Dane FAO pokazują, że każdego roku w UE na mięso hoduje się około 77 milionów królików (76 805 000 w 2022 r.)\*

## Króliki hodowane komercyjnie w UE każdego roku i szacowany chów klatkowy.

Kraj	Liczba królików	Źródło	Dane na rok	Szacowana liczba królików w klatkach	Komentarze
Czechy	260,000	Statystyki narodowe	2019	250,000 (około 95%)	dodatkowo ok. 4.6 miliona w chowie przydomowym
Francja	15,966,000	FAO	2022	około 14 milionów (około 90%)	
Włochy	14,507,537	Statystyki narodowe	2023	większość (alternatywne systemy są rzadkością)	vetinfo.it
Holandia	1,900,000	Statystyki narodowe	2023	380,000 (20%)	
Polska	około 2,200,000	Statystyki narodowe	2023	wiele	przeliczone na podstawie danych GUS dot. kg mięsa
Hiszpania	33,308,000	FAO	2022	ponad 30 milionów (brak znanych alternatyw)	

## Liczba królików mięsnych hodowanych każdego roku w krajach UE (szacunkowy chów klatkowy nieznan).

Kraj	Liczba królików	Źródło FAO	Ostatni rok obliczeń	Komentarze
Austria	130,000	Dane imputowane	2017	
Bułgaria	2,805,000	Dane imputowane	2017	
Cypr	346,000	Dane oficjalne	2017	Głównie przydomowo
Estonia	8,000	Dane imputowane	2017	
Grecja	1,518,000	Dane oficjalne	2019	Głównie przydomowo
Węgry	4,128,000	Dane oficjalne	2019	
Łotwa	23,000	Dane oficjalne	2018	
Litwa	155,000	Dane oficjalne	2018	Chów przydomowy
Luksemburg	14,000	Dane oficjalne	2018	Chów przydomowy
Rumunia	85,000	Dane oficjalne	2018	Chów przydomowy
Słowacja	2,500,000	Dane szacunkowe	2017	

\*Dane FAO dotyczące hodowli królików w następujących krajach nie są dostępne po 2016 roku: Belgia, Chorwacja, Dania, Finlandia, Niemcy, Irlandia, Malta, Portugalia i Słowenia.

Według raportu UE z 2017 r. 94% ze 119 milionów królików hodowanych w systemach komercyjnych utrzymywano w klatkach (z czego 85% w klatkach konwencjonalnych i 9% w klatkach „wzbogaconych”), a około 6% w systemach parkowych lub zagrodach. W odniesieniu do poszczególnych krajów należy zauważyć, że 60% królików w Holandii, 40% na Węgrzech i 3-4% we Francji i Włoszech utrzymywano w systemach o wyższym poziomie dobrostanu. Stwierdzono, że hiszpańscy rolnicy nadal stosują tradycyjne systemy klatkowe.

Holenderskie statystyki rządowe[5] nie podają danych liczbowych dotyczących hodowli, ale stwierdzają, że w 30 tamtejszych fermach utrzymywane jest 32 000 samic. Na tej podstawie zakładamy, że roczna hodowla królików kształtuje się tam na poziomie około 2 milionów osobników. Większość z nich jest utrzymywana w systemach parkowych o wyższym poziomie dobrostanu z przeznaczeniem na rynek belgijski. Ubijane są one w belgijskich lub francuskich ubojniach, więc uwzględniane są w statystykach tych dwóch krajów. Na podstawie danych ITAVI uważa się, że 11% francuskich królików jest obecnie hodowanych w systemach o wyższym poziomie dobrostanu.

Ekstrapolując te dane na liczbę zwierząt hodowanych obecnie założyc można, że co roku w krajach UE w klatkach trzymany jest około 70 milionów królików.

Biorąc pod uwagę, że kilka milionów królików hodowanych jest również w krajach, dla których UE nie ma szacunków dotyczących hodowli klatkowej, Compassion uważa, że około 70 milionów królików hodowanych komercyjnie jest utrzymywanych w klatkach, co stanowi około 90% łącznego pogłowia.



**Co roku w systemach klatkowych hoduje się do 70 milionów królików.**

[5] CBS, holenderska krajowy urząd statystyczny, 2024 r. : <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/81302ned?q=konijn>



## Ustalenia w poszczególnych krajach Włochy



Nasi śledczy odwiedzili cztery ферmy, gdzie stwierdzili:

- **stłoczenie w małych klatkach,**
- **brak przestrzeni w pionie, brak możliwości stanięcia na tylnych łapach,**
- **w niektórych przypadkach chów prowadzony w takiej ciasnocie, że króliki nie mają miejsca, by się rozciągnąć,**
- **chów w izolacji, zarówno królików mięsnych jak i rozplodowych, mimo że są one zwierzętami społecznymi,**
- **brak materiału do gryzienia pozwalającego na ścieranie stale rosnących zębów,**
- **króliki, w tym rozplodowe, przebywały w klatkach wyposażonych w niewygodne druciane podłogi.**

Śledczy udokumentowali:

- **przypadki gryzienia krat klatek,**
- **zapalenie skóry łap u królików rozplodowych,**
- **dyszenie z powodu stresu cieplnego,**
- **na jednej fermie kilka samic prawdopodobnie z chorobą skóry, niektóre z ubytkami futra,**
- **niedelikatne traktowanie i przymusową kopulację podczas demonstracji procedury pobierania nasienia do sztucznej inseminacji.**

Zagadnienia te wyjaśniono we wcześniejszych sekcjach raportu.

# Ustalenia w poszczególnych krajach

## Włochy



Izolacja w bardzo małych klatkach. Stłoczenie. Niewystarczająca wysokość, aby stanąć na tylnych łapach.

Na jednej z ferm zademonstrowano część procedury pobierania nasienia do sztucznej inseminacji. Jeden samiec królika został brutalnie wyciągnięty z klatki, umieszczony przed drugim i przytrzymany, podczas gdy drugi dokonał kopulacji. Hodowca stwierdził, że do „rozgrzewania” samców wykorzystywane były również samice. Przed przeprowadzeniem tej procedury stwierdzono próbę ucieczki samca, który miał zostać złapany w celu przymusowej kopulacji.

Jedna z ferm eksperymentalnie stosowała co najmniej dwa rodzaje wzbogaconych klatek. Miały one

więcej przestrzeni w pionie, umożliwiając królikom stawanie na tylnych łapach, a także platformy, na które króliki mogły wskakiwać i zeskakiwać. Również w poziomie było w nich więcej miejsca, jednak nie na tyle dużo, aby króliki mogły wykonać kilka skoków z rzędu. Klatki nadal miały metalowe podłogi, choć w niektórych, nie wszystkich, dodano małe plastikowe maty, aby zmniejszyć dyskomfort. Mimo, że wzbogacone klatki często wyposażone są w gryzaki, tutaj ich nie zaobserwowano. Wzbogacone klatki są niedużo lepsze od klatek konwencjonalnych, ponieważ nadal nie zaspokajają potrzeb królików składających się na ich dobrostan.

**Wszystkie zdjęcia w tym rozdziale pochodzą z włoskich ferm.**

# Ustalenia w poszczególnych krajach

## Włochy



Króliki mają potrzebę leżenia w kontakcie ze sobą. Gryzienie krat jest powszechne u królików trzymanyh w izolacji bez dostępu do materiału do gryzienia.



Samica z brakami futra na boku.



Królik w klatce wzbogaconej. Nie tak bardzo stłoczone, ale naturalny behavior wciąż mocno ograniczony. Klatka to mimo wszystko klatka.



Samica z brakami futra na karku.



Leczenie zapalenia skóry łap u samicy. Spowodowały je długie okresy siedzenia na metalowej podłodze bez możliwości zmiany podłoża.



Samiec przytrzymywany do kopulacji podczas przygotowania do pobrania nasienia do sztucznej inseminacji.

Wszystkie zdjęcia w tym rozdziale pochodzą z włoskich ferm.

## Ustalenia w poszczególnych krajach Polska



Nasi śledczy uzyskali materiał filmowy z dwóch ferm przemysłowych, gdzie stosuje się konwencjonalne klatki. Zaobserwowali tam:

- **króliki przeznaczone na tucz stłoczone w klatkach,**
- **klatki tak małe, że zwierzęta nie mogły oddalić się od zagrożenia na bezpieczną odległość,**
- **klatki o wysokości zbyt małej, aby króliki mogły podnieść się na tylne łapy,**
- **króliki rozplodowe utrzymywane pojedynczo w klatkach z bardzo ograniczoną przestrzenią do poruszania się,**
- **niewygodne podłogi z metalowych rusztów.**

Izolacja niektórych królików mięsnych i brak gryzaków dla wszystkich zwierząt skutkowałą uszkodzeniami lub ubytkami uszu u kilku osobników w następstwie gryzienia oraz kręceniem się w kółko u innych.

Nasi śledczy widzieli również:

- **Dwa króliki niezdolne do trzymania głowy w górze. Może to być schorzenie neurologiczne. Może to być spowodowane urazem lub infekcją. Te króliki wymagają opieki weterynaryjnej.**
- **Martwego królika mięsnego z mocno nadgryzionym uchem.**

Zagadnienia te wyjaśniono we wcześniejszych sekcjach raportu.

# Ustalenia w poszczególnych krajach

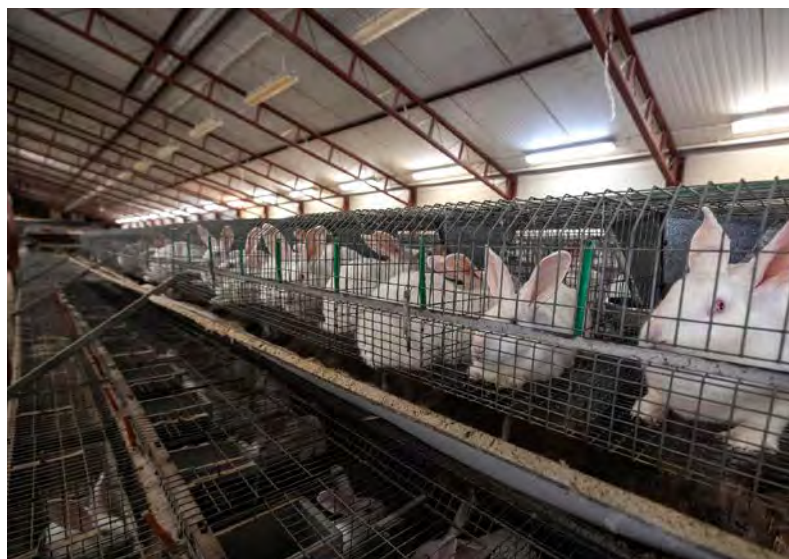
## Polska



Samice z młodymi na dużej polskiej fermie klatkowej.



Króliki na tucz stłoczone w małej klatce.



Odizolowane w małych klatkach, z minimalną swobodą ruchu i niezdolne do stanięcia na tylnych łapach w celu realizacji normalnego instynktu czujności.

Wszystkie zdjęcia w tym rozdziale pochodzą z polskich ferm.

# Ustalenia w poszczególnych krajach

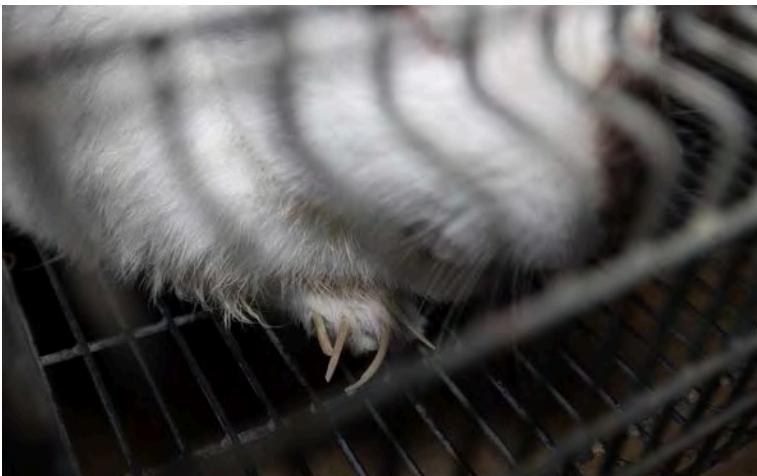
## Polska



Kilka królików z uszkodzonymi uszami. Brak materiału do gryzienia może spowodować gryzienie prętów klatki i siebie nawzajem.



Młode chowające się za matkami. Bez kryjówek, klatki uniemożliwiają zachowanie wystarczającej odległości od zagrożenia nerwowym królikom.



W systemie klatkowym pazury nieustannie rosną, nie zużywając się podczas ruchu i stania na twardym podłożu.



Królik prawdopodobnie z urazem lub schorzeniem neurologicznym, niezdolny do utrzymania głowy w górze.

Wszystkie zdjęcia w tym rozdziale pochodzą z polskich ferm.

## Przegląd klatek - inne gatunki i ich liczebność w UE

Każdego roku około 300 milionów zwierząt jest utrzymywanych w klatkach na fermach w Unii Europejskiej:

- **prawie 152 miliony kur niosek w 2023 r.[6],**
- **około 70 milionów królików[7],**
- **do 10 milionów loch[8],**
- **około 30 milionów kaczek i gęsi[9] z przeznaczeniem na produkcję foie gras,**
- **trudna do określenia liczba przepiórek produkowanych na mięso i jaja[10],**
- **co najmniej 11 milionów cieląt mlecznych rodzących się każdego roku utrzymywane jest w pojedynczych kojcach przez okres do ośmiu tygodni po urodzeniu[11].**

---

[6] Unia Europejska, CIRCABC, 2024 r. Sytuacja na rynku jaj w UE <https://circabc.europa.eu/sd/d/18f7766e-e9a9-46a4-bbec-94d4c181183f/0%20Circa%20%20egg%20no%20links.pdf>

[7] Obliczono na podstawie szeregu źródeł, w tym raportu Komisji Europejskiej, 2017, op. cit., z wykorzystaniem danych FAOSTAT (2024) dotyczących pogłowia królików hodowlanych.

[8] Obliczono na podstawie szeregu źródeł przy użyciu danych Eurostatu dotyczących pogłowia loch.

[9] Oszacowano na podstawie szeregu źródeł, w tym branżowych stron internetowych.

[10] Liczebność przepiórek niosek oszacowaliśmy na 160 000 na podstawie wyników poprzednich dochodzeń Compassion, ale w ich trakcie stwierdzono, że we Włoszech duża liczba przepiórek z chowu klatkowego jest również przeznaczana na mięso.

[11] Oszacowano na podstawie danych dotyczących systemów produkcji w Marcé i in., 2010 i Staněk i in., 2014 oraz danych Eurostatu dotyczących pogłowia krów mlecznych, 2024 r.

Jak wspomniano wyżej, europejskie przepisy w zakresie zwierząt hodowlanych mówią:

**„Swoboda ruchu zwierząt, mając na uwadze jego gatunek i zgodnie z nabytym doświadczeniem i wiedzą naukową, nie może być ograniczona w sposób powodujący niepotrzebne cierpienie lub zranienie.**

**Jeżeli zwierzę jest stale lub regularnie spętane lub zamknięte, należy zapewnić mu odpowiednią do jego potrzeb fizjologicznych i psychicznych przestrzeń, zgodnie ze stosowaną praktyką i wiedzą naukową”.[12]**



Żaden z istniejących systemów klatkowych nie zapewnia przestrzeni wystarczającej do zaspokojenia potrzeb etologicznych zwierząt hodowlanych.

---

[12] Komisja Europejska, 1998. Dyrektywa Rady 98/58/WE dotycząca ochrony zwierząt hodowlanych. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31998L0058>



Pomimo tych przepisów, żaden system klatkowy nie zapewnia przestrzeni wystarczającej, aby zapobiec niepotrzebnemu cierpieniu, czy aby zaspokoić potrzeby etologiczne jakiegokolwiek gatunku zwierząt hodowlanych. Lochy utrzymywane w kojcach indywidualnych lub porodowych mają tak ograniczone ruchy, że nie mogą się nawet obrócić. Króliki czasami nie są w stanie w pełni się rozprostować i zazwyczaj nie mają wystarczającej przestrzeni, aby stanąć na tylnych łapach lub wykonać jeden pełny skok[13]. Wysokość klatek dla przepiórek jest zbyt mała, aby mogły one zrealizować naturalny instynkt ucieczki, przez co uderzają głowami o sufit[14]. Brak miejsca w połączeniu z izolacją uniemożliwia cielętom zabawę, która jest ważna dla ich społecznego i psychicznego rozwoju[15]. Nawet „wzbogacone” klatki dla kur przy wysokości 45 cm nie mają wystarczającej przestrzeni w pionie do trzepotania skrzydłami[16], a ponadto uniemożliwiają grzędowanie na wysokości.

Zwierzęta przetrzymywane w systemach klatkowych często nie mają możliwości realizacji odpowiedniej ilości ruchu w formie chodzenia, biegania, skakania, kąpieli czy latania.

Oprócz ograniczeń przestrzennych, zwierzęta utrzymywane w klatkach często nie mogą realizować innych podstawowych potrzeb. Kury w klatkach wzbogaconych nie mają odpowiedniego podłoża do kąpieli piaskowych i tylko w minimalnym stopniu realizowana jest ich potrzeba grzebania. Przepiórki w systemach klatkowych pozbawione są nawet tych elementów. Kaczki i gęsi w chowie klatkowym z przeznaczeniem na produkcję foie gras nie mają zapewnionej wody do kąpieli i czyszczenia piór[17]. Króliki, jak stwierdzono w trakcie niniejszego śledztwa, zazwyczaj nie mają dostępu do materiału do gryzienia. Lochy w kojcach porodowych często nie mają zapewnionego materiału do budowy gniazda.

Szczegółowy opis naukowych argumentów przeciwko klatkom można znaleźć w opublikowanym przez Compassion [Podsumowaniu danych naukowych na temat chowu klatkowego](#) dostępnym online[18]. W skrócie, w systemach klatkowych niemożliwe jest zapewnienie dobrostanu zwierząt hodowlanych i powinny one zostać wycofane.

---

[13] EFSA (2005) Scientific Report of the Scientific Panel on Animal Health and Welfare on the impact of current housing and husbandry systems on the health and welfare of farmed domestic rabbits. Annex to The EFSA Journal, 267: 1-31.

[14] Gerken, M; Mills, AD (1993) Cited in: Buchwalder, T; Wechsler, B (1997) The effect of cover on the behaviour of Japanese quail (*Coturnix japonica*). *Applied Animal Behaviour Science*, 54: 335-343.

[15] Jensen, M.B., Vestergaard, K.S., Krohn, C.C. and Munksgaard, L. (1997) Effect of single versus group housing and space allowance on responses of calves during open-field tests. *Applied Animal Behaviour Science*. 54, 109-121.

[16] Mench, J.A. and Blatchford, R.A., 2014. Determination of space use by laying hens using kinematic analysis. *Poultry Science*, 93(4), pp.794-798.

[17] Rochlitz, I. and Broom, D.M., 2017. The welfare of ducks during foie gras production. *Animal Welfare*, 26(2), pp.135-149

[18] Compassion in World Farming, 2021. Podsumowanie danych naukowych na temat chowu klatkowego.

<https://www.ciwf.pl/media/7459393/podsumowanie-danych-naukowych-na-temat-chowu-klatkowego-compassion-polska-2021.pdf>

## Przepisy dotyczące królików

O ile istnieją dyrektywy mające na celu minimalną ochronę dobrostanu cieląt, kur, świń i brojlerów, nie ma szczegółowych przepisów chroniących dobrostan królików w całej UE. Przepisy belgijskie zakazują stosowania klatek dla królików mięsnych i nakazują zabudowę platform, tuneli, elementów do zgryzania i wygodniejszych miejsc do leżenia[19]. W Austrii, Szwecji, Niemczech i Holandii wdrożono pewne szczególne dodatkowe zabezpieczenia dobrostanu królików.

Króliki są objęte ogólnymi przepisami Dyrektywy Rady 98/58/WE, chroniącymi dobrostan zwierząt hodowlanych. Dyrektywa ta wymaga, jak wspomniano wyżej, aby w przypadku utrzymywania zwierząt w zamknięciu ich potrzeby fizjologiczne i etologiczne były zaspokajane[20].

Oczywiście, systemy klatkowe nie są zgodne z tym przepisem, ponieważ króliki mają w nich ograniczoną możliwość ruchu, w tym nie mogą wykonać nawet jednego pełnego skoku. Uniemożliwiają im zachowanie bezpiecznej odległości od przechodzących ludzi. Konwencjonalne klatki uniemożliwiają królikom nawet stawanie na tylnych łapach lub obserwowanie terenu, przy czym niektóre z nich utrzymywane są w klatkach tak małych, że zwierzęta nie są w stanie rozciągnąć się w poziomie.

Pomimo obowiązywania dyrektywy, zdecydowana większość królików jest utrzymywana w systemach ewidentnie niespełniających jej przepisów. Zakaz stosowania klatek jest konieczny dla wypełnienia intencji ogólnego ustawodawstwa.

---

[19] Belgium, 2014. Arrêté Royal relatif au bien-être des lapins dans les élevages. Moniteur Belge [C – 2014/24303], 60861–60864.

<http://environnement.wallonie.be/legis/bienetreanimal/bienetre004.html> (dostęp 11.01.21)

[20] Komisja Europejska, 1998. Dyrektywa Rady 98/58/WE dotycząca ochrony zwierząt hodowlanych. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31998L0058>

## Zaspokajanie potrzeb królików

Dobrostan psychiczny królików zależy od zaspokojenia ich potrzeb behawioralnych i fizycznych. Systemy mogące zaspokoić potrzeby królików w zakresie dobrostanu, powinny uwzględniać:

- **minimalną przestrzeń na każde zwierzę umożliwiającą realizację naturalnego behawioru, w tym minimalną długość kojca pozwalającą królikom na wykonywanie kilku skoków z rzędu,**
- **brak ograniczenia wysokości (np. kojce bez stropu),**

- **platformy, na które króliki mogą wskakiwać w celu prowadzenia obserwacji,**
- **kryjówki,**
- **materiał do gryzienia i pasze włókniste, takie jak siano lub słoma,**
- **wygodną podłogę.**

Samice powinny mieć dostęp do materiału do budowy gniazda, a systemy pozwalające przynajmniej częściowo na utrzymywanie ich w grupach przy jednoczesnym zapewnieniu dobrostanu muszą być normą.



## Rozwiązania alternatywne

Szereg alternatywnych systemów opisano i zilustrowano w raporcie EFSA z 2020 r. [21], a także szerzej w literaturze naukowej.

Zalicza się do nich:

- 1. Systemy parkowe:** małe, podwyższone wybiegi bez ograniczeń wysokości pozwalające królikom całkowicie wyprostować się, o wymiarach co najmniej 180 x 100 cm, co pozwala wykonywanie kilku skoków z rzędu. Zazwyczaj wyposaża się je w platformy, rury do chowania się i materiał do gryzienia, taki jak drewniane klocki, siano/słoma lub warzywa, np. marchew.
- 2. System grupowy w kojcach:** Duże systemy kojców zabudowywane w budynkach, z podłogą listwową lub jednolitą, bez stropu, mieszczą większą liczbę królików mięsnych niż systemy parkowe, a zatem dają królikom więcej nieograniczonej przestrzeni do zabawy i skakania, a także potencjalnie dają większy wybór bardziej złożonych urozmaiceń i środowisk. Systemy grupowe w kojcach zazwyczaj wyposażane są w platformy, kryjówki (od prostych rur po duże sztuczne nory) i materiał do gryzienia (gryzaki, bloki sprasowanej paszy, stojaki na siano). Systemy grupowe kojcowe, przynajmniej częściowo wyposażone w jednolitą podłogę, dają możliwość wprowadzenia materiału ściółkowego takiego jak słoma, natomiast zabudowany ogród zimowy w takim systemie daje królikom więcej przestrzeni, dostęp do naturalnego światła i świeżego powietrza, jednocześnie oferując ochronę przed oddziaływaniem warunków atmosferycznych i możliwość wyboru między przebywaniem wewnątrz i na zewnątrz.
- 3. Systemy zewnętrzne i ekologiczne:** W systemach zewnętrznych króliki przebywają w przenośnych lub stałych wybiegach. Aby można je było uznać za bezklatkowe, przenośne systemy zewnętrzne powinny mieć wystarczająco dużą powierzchnię do wykonywania po kilka skoków z rzędu i umożliwiać królikom prostowanie się, a także dawać swobodny dostęp do roślinności. W systemach zewnętrznych króliki mają bardziej stymulujące środowisko, w tym możliwość kopania i zjadania roślin, natomiast systemy wolnowybiegowe dają im duży obszar do eksploracji.

Potencjał dobrostanowy każdego systemu można jeszcze bardziej podnieść poprzez zapewnienie dodatkowej przestrzeni, zadaszonych miejsc odpoczynku (z wejściami imitującymi system nor), bardziej zróżnicowanego i złożonego urozmaicenia, ogrodów zimowych i stałego dostępu do wybiegu.

---

[21] EFSA, 2020 *op cit*



Platforma w podwyższonym kojcu z dozownikiem słomy i drewnianym klockiem zachęcającym do realizacji naturalnego instynktu gryzienia. ©Kanaal Z



Królik ukrywający się w rurze. Króliki w warunkach naturalnych odpoczywają w norach. ©Kanaal Z



System grupowy z kojcami z platformami ©Kanaal Z



Platforma w podwyższonym kojcu z dozownikiem słomy i drewnianym klockiem zachęcającym do realizacji naturalnego instynktu gryzienia. ©Kanaal Z

# Wielkość i znaczenie hodowli królików na mięso w Polsce

**Jarosław Urbański**

**Zachodni Ośrodek Badań Społecznych i Ekonomicznych**

## Wprowadzenie i krótki zarys historyczny

Wiele wskazuje na to, że w przeszłości hodowla królików na mięso (i jego spożycie) nie cieszyła się w Polsce dużym zainteresowaniem. Zajmujący się tym tematem badacze i badaczki zgodnie podkreślają, że udokumentowane początki chowu tych zwierząt przypadają na pierwszą połowę XVIII wieku. Jednak jeszcze przez cały wiek XIX króliki nie były postrzegane jako istotna część sektora hodowlanego[1]. Na przykład Witold Pruski, autor kilkutomowego dzieła nt. zwierząt gospodarskich w Galicji i Królestwie Polskim (zabór rosyjski) w okresie od końca XVIII w. do 1918 roku, wspomina o królikach sporadycznie i raczej przypadkowo. Nie stanowią one w jego opracowaniu żadnego osobnego rozdziału czy podrozdziału[2]. Przyjmuje się raczej, że największy rozwój hodowli królików w Polsce nastąpił dopiero przed i zaraz po II wojnie światowej. W okresie międzywojennym liczba królików hodowlanych miała wzrosnąć od ok. 1 mln w 1924 roku do 3–4 mln osobników w następnych latach[3]. Niektóre współczesne opracowania mówiące o tym, iż jeszcze przed II wojną światową i zaraz po niej liczba samic stada podstawowego tych zwierząt osiągała nawet kilkanaście

milionów[4], nie znajdują potwierdzenia w innych rozprawach naukowych. Dane te wydają się znacznie przeszacowane. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę rozproszony charakter tego typu chowu (hodowle przyzagrodowe i domowe, także w miastach), jego skala bywała trudna do obliczenia.

Z kolei współcześnie, m.in. z powodu relatywnie małej roli tego sektora dla produkcji żywności w Polsce, statystyki wykazują rozbieżności. Niemniej jednak według danych Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa hodowla królików w Polsce, gdyby brać pod uwagę wielkość uboju, sukcesywnie wzrosła z 8,3 mln osobników w 1961 roku do 13,1 mln w 1974 roku, po czym zaczęła spadać (w świetle statystyk FAO eksport żywych królików odgrywał w tym czasie marginalną rolę). W ostatnich dwóch dekadach hodowla utrzymuje się (biorąc pod uwagę ubój i eksport żywych królików) na poziomie ok. 2 mln rocznie, z pewnymi wahnięciami np. w okresie pandemii COVID-19.

**Tabela 1. Króliki chowane na mięso w Polsce w latach 1964–2020**

Rok	Liczba królików	Opis i źródło danych
1964	3 500 tys. osobników	Stado podstawowe wg danych FAO
1974	4 600 tys. osobników	Stado podstawowe wg danych FAO
1996	1 091 tys. osobników	Samice stada podstawowego wg PSR 1996
2002	870 tys. osobników	Samice stada podstawowego wg PSR 2002
2010	632 tys. osobników	Samice stada podstawowego wg PSR 2010
2019	350 tys. osobników	Stado podstawowe wg danych FAO
2020	730 tys. osobników	Liczba królików na dany dzień w roku wg PSR 2020

Gwoli ścisłości dodajmy, że odsetek królików chowanych na futra (które nie są przedmiotem tego opracowania) nie przekracza dziś 10% ogółu. Jest to spowodowane m.in. tym, że futro z królika uchodzi za mniej trwałe (w skali od 1 do 100, gdzie futro norki amerykańskiej odznacza się trwałością 70, futro królicze jest oceniane na poziomie jedynie 12). W 2020 roku na futra trzymano w Polsce ok. 204 tys. osobników[5].

Naszym zadaniem będzie przede wszystkim zbadanie bieżącej wielkości króliczej produkcji mięsnej oraz wartości tego rynku. Na potrzeby opracowania przyjmujemy za okres analizy lata 2010–2023. W niniejszym opracowaniu skorzystałem z różnych danych zarówno FAO, jak i GUS-u, a dodatkowo także konfrontowałem je z danymi np. GIW-u.

### **Wielkość i charakter hodowli królików w Polsce**

Jak widzimy na Wykresie 1, chów królików na mięso od 2010 roku utrzymuje się rokrocznie na podobnym poziomie ok. 2 mln osobników, poza okresem wyraźnego spadku w latach 2021–2022. Na zmniejszenie produkcji wpływ mogły mieć zarówno problemy związane z pandemią COVID-19, jak też spadające ceny mięsa króliczego (patrz: Tabela 2) i wzrost inflacji. Gdyby dać wiarę danym za 2023 rok, to hodowla ta powróciła do poziomu sprzed pandemii. Jak też jasno wynika z danych FAO i GUS-u, część żywych królików jest wywożona poza granice Polski, znaczną większość ubija się jednak w Polsce.

**Tabela 2. Przeciętne ceny skupu królików w wadze żywej w zł za kg – wg danych GUS-u[6]**

Rok	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023
Króliki w wadze żywej w zł za 1 kg	6,36	7,63	8,12	7,64	7,69	8,12	bd.[7]

Musimy wspomnieć o trzech zasadniczych cechach polskiej hodowli królików. Po pierwsze, odbywa się ona w klatkach. Inne systemy chowu (parkowy, wybieg) wydają się mieć marginalne znaczenie. Po drugie – hodowla ta jest rozproszona. Jeszcze w 2010 roku (wg PSR-u) 85,7% hodowli można było zakwalifikować jako małe, posiadające

do 9 samic stada podstawowego. Łącznie funkcjonowało wówczas 116 tys. gospodarstw trzymających króliki[8]. Brak jest nowszych danych dotyczących liczby hodowli. Po trzecie, znaczna część uboju ma charakter gospodarski. Najczęściej jedynie od 25% do 35% królików jest uśmiercana w rzeźniach (porównajmy dane z Wykresu 1 i Tabeli 3).

**Wykres 1. Hodowla królików w Polsce z przeznaczeniem na mięso w latach 2010–2023 w tysiącach osobników** (na podstawie: ubój – za lata 2010–2019 dane FAO, za lata 2020–2023 szacunki własne na podstawie danych GUS-u[9]; eksport – za lata 2010–2022 na podstawie danych FAO, za rok 2023 szacunek własny)

Rok	Króliki ubite w Polsce	Króliki żywe na eksport	Łącznie
2010	1234 tys. osobników	758 tys. osobników	<b>1992 tys. osobników</b>
2011	1511 tys. osobników	409 tys. osobników	<b>1920 tys. osobników</b>
2012	1542 tys. osobników	433 tys. osobników	<b>1975 tys. osobników</b>
2013	1704 tys. osobników	235 tys. osobników	<b>1939 tys. osobników</b>
2014	1615 tys. osobników	478 tys. osobników	<b>2093 tys. osobników</b>
2015	1282 tys. osobników	476 tys. osobników	<b>1758 tys. osobników</b>
2016	1439 tys. osobników	571 tys. osobników	<b>2010 tys. osobników</b>
2017	1758 tys. osobników	431 tys. osobników	<b>2189 tys. osobników</b>
2018	1646 tys. osobników	487 tys. osobników	<b>2133 tys. osobników</b>
2019	1704 tys. osobników	432 tys. osobników	<b>2136 tys. osobników</b>
2020	1688 tys. osobników	351 tys. osobników	<b>2039 tys. osobników</b>
2021	1145 tys. osobników	378 tys. osobników	<b>1523 tys. osobników</b>
2022	1368 tys. osobników	205 tys. osobników	<b>1573 tys. osobników</b>
2023	2000 tys. osobników	200 tys. osobników	<b>2200 tys. osobników</b>



**Tabela 3. Ubite króliki na mięso w polskich rzeźniach w latach 2010–2022 w tys. osobników wg danych GUS-u[10]**

Rok	Króliki	Rok	Króliki
2010	291 tys. osobników	2017	722 tys. osobników
2011	411 tys. osobników	2018	609 tys. osobników
2012	381 tys. osobników	2019	543 tys. osobników
2013	542 tys. osobników	2020	370 tys. osobników
2014	453 tys. osobników	2021	114 tys. osobników
2015	702 tys. osobników	2022	337 tys. osobników
2016	544 tys. osobników	2023	bd. [11]

**Tabela 4. Wielkość produkcji ubojowej królików (w wadze żywej) na mięso w tonach w 2023 roku z podziałem na województwa – wg danych GUS-u[12]**

Województwo	Produkcja w tonach	%	Województwo	Produkcja w tonach	%
Dolnośląskie	244	3,8	Podkarpackie	939	14,4
Kujawsko-pomorskie	80	1,2	Podlaskie	173	2,7
Lubelskie	413	6,3	Pomorskie	80	1,2
Lubuskie	79	1,2	Śląskie	337	5,2
Łódzkie	415	6,4	Świętokrzyskie	566	8,7
Małopolskie	1215	18,7	Warmińsko-mazurskie	85	1,3
Mazowieckie	685	10,5	Wielkopolskie	962	14,8
Opolskie	163	2,5	Zachodnio-pomorskie	69	1,1
			<b>Łącznie</b>	<b>6505</b>	<b>100,0</b>

W skali świata polska podaż mięsa króliczego stanowi jedynie 2 promile produkcji globalnej. W odniesieniu także do takich europejskich potentatów w hodowli królików jak Hiszpania, Francja czy Włochy polska produkcja jest kilku-, kilkunastokrotnie mniejsza (tabela 5).

**Tabela 5. Szacunkowa produkcja mięsa króliczego na świecie w tys. ton masy poubojowej w 2018 roku z podziałem na państwa[13]**

Państwo	Tys. ton	Państwo	Tys. ton	Państwo	Tys. ton	Państwo	Tys. ton
Chiny	949	Ukraina	12	Kolumbia	3	Brazylia	1
Korea Płn.	150	Algieria	9	Grecja	3	Ekwador	1
Egipt	67	Sierra Leone	8	<b>Polska</b>	<b>3</b>	Madagaskar	1
Hiszpania	56	Węgry	6	Gabon	3	Korea Płd.	1
Francja	44	Meksyk	4	Argentyna	2	Mołdawia	1
Włochy	24	Peru	4	Białoruś	1	Szwajcaria	1
Rosja	18	Rwanda	4	Botswana	1	Inni	4
						<b>Świat ogółem</b>	<b>1378</b>

### Import i eksport królików

Poniżej podajemy dane dotyczące eksportu z Polski królików żywych (Wykres 2). Dodajmy, że w świetle statystyk import ma tu charakter marginalny i nie ujmujemy go w analizie. Wykresy 3 i 4 dotyczą z kolei eksportu i importu mięsa króliczego.

W przypadku królików żywych – jak wynika z danych FAO – w analizowanym okresie (lata 2010–2023) najczęściej wywożono ok. 400–500 tys. osobników każdego roku, choć w ostatnich latach liczba ta zmalała o połowę do ok. 200 tys. osobników (Wykres 1). Wywóz ma tendencję spadkową, na co wskazują też dane GUS-u dotyczące całościowej masy wywożonych królików (Wykres 2).

Odwrotnie jest w przypadku mięsa króliczego, którego eksport ma tendencję wzrostową, choć z pewnymi wahnięciami (Wykres 3). Jednak łącznie w analizowanym okresie w ujęciu wagowym import mięsa króliczego przewyższał eksport o 37% (Wykres 4).

Łączna wartość eksportu (królików żywych i mięsa króliczego) wynosiła w 2023 roku blisko 18 mln zł.

**Wykres 2. Eksport królików żywych z Polski w ujęciu wartościowym (tys. zł) i wagowym (w tonach) w latach 2010–2023 (za lata 2010–2011 brak danych) na podstawie danych GUS-u**

<b>Eksport</b>	<b>Wartość [tys. zł]</b>	<b>Masa [t]</b>	<b>Eksport</b>	<b>Wartość [tys. zł]</b>	<b>Masa [t]</b>
<b>2010</b>	bd	bd	<b>2017</b>	9333	1091
<b>2011</b>	bd	bd	<b>2018</b>	10694	1203
<b>2012</b>	9237	1135	<b>2019</b>	9906	1126
<b>2013</b>	5526	607	<b>2020</b>	8414	912
<b>2014</b>	11038	1242	<b>2021</b>	3824	400
<b>2015</b>	10132	1230	<b>2022</b>	5998	511
<b>2016</b>	12613	1494	<b>2023</b>	5755	475

**Wykres 3. Eksport mięsa króliczego (w tym świeże, schłodzone lub zamrożone oraz podroby jadalne) z Polski w ujęciu wartościowym (tys. zł) i wagowym (w tonach) w latach 2010–2023 na podstawie danych GUS-u**

<b>Eksport</b>	<b>Wartość [tys. zł]</b>	<b>Masa [t]</b>	<b>Eksport</b>	<b>Wartość [tys. zł]</b>	<b>Masa [t]</b>
<b>2010</b>	2942	255	<b>2017</b>	8244	560
<b>2011</b>	1859	96	<b>2018</b>	7951	418
<b>2012</b>	278	21	<b>2019</b>	8917	455
<b>2013</b>	150	11	<b>2020</b>	12097	650
<b>2014</b>	1210	125	<b>2021</b>	17872	1142
<b>2015</b>	6419	510	<b>2022</b>	15766	705
<b>2016</b>	8856	789	<b>2023</b>	12161	431

**Wykres 4. Porównanie eksportu i importu mięsa króliczego z i do Polski (w tym mięso świeże, schłodzone lub zamrożone oraz podroby jadalne) w ujęciu wagowym (w tonach) w latach 2010–2023 na podstawie danych GUS-u**

Rok	Eksport [t]	Import [t]	Rok	Eksport [t]	Import [t]
2010	255	9	2017	560	767
2011	96	15	2018	418	802
2012	21	20	2019	455	548
2013	11	590	2020	650	692
2014	125	793	2021	1142	602
2015	510	887	2022	705	1016
2016	789	1090	2023	431	619

**Oszacowanie wartości rynku hodowli królików na mięso**

Próbując oszacować produkcję królików mięsnych dla roku 2019 (przed pandemią) oraz 2022 i 2023, mnożymy wielkość produkcji żywca króliczego przez ceny podawane w cytowanym już „Roczniku Statystycznym Rolnictwa” z 2023 roku i dodajemy wartość eksportu królików żywych dla danego roku podawaną przez GUS. Dla roku 2023 niestety nie mamy jeszcze danych GUS-u dotyczących cen skupu króliczego żywca. W tym wypadku, analizując doniesienia prasowe na temat negocjacji cenowych między hodowcami a ubojniami[14] oraz uwzględniając cenę uzyskaną przy eksporcie żywca, przyjmujemy szacunkowo, że cena wyniosła co najwyżej 10 zł/kg, co i tak oznacza jej wzrost względem roku 2022 o ponad 23%.

Licząc tą metodą, otrzymujemy wartości dla[15]:

- roku 2019 – ok. 55 mln zł
- roku 2022 – ok. 42 mln zł
- roku 2023 – ok. 71 mln zł

Powyższe wyniki potwierdzają, że produkcja mięsa króliczego nie ma dużego znaczenia gospodarczego. Według danych GUS-u za 2019 rok wartość całej produkcji zwierzęcej wynosiła 62 824 mln zł[16], co oznacza, że produkcja mięsa króliczego stanowiła wówczas jedynie 0,9 ‰; w 2022 roku wartość produkcji zwierzęcej wynosiła 94 144 mln zł[17], a to z kolei oznacza, że produkcja mięsa króliczego stanowiła jedynie 0,5 ‰. Nie mamy jeszcze danych GUS-u dotyczących produkcji zwierzęcej za 2023 rok, ale należy się spodziewać, iż udział chowu królików na mięso będzie oscylował w okolicach jednego promila.

## Ekonomiczny koszt odejścia od chowu klatkowego królików

Najczęściej przy wprowadzaniu zakazu hodowli zwierząt na futra w krajach europejskich analizowano kwotę odszkodowania, jaka powinna przypadać za każde zwierzę ze stada podstawowego. W przypadku królików chowanych na mięso podawane wartości są bardzo rozbieżne – od kilkudziesięciu do 200 i więcej złotych za osobnika. Cena zależy od kilku kwestii: rasy, wieku osobnika i jego cech osobniczych itd. Przyjmując, że 200 zł byłoby wartością maksymalną, odszkodowania wyniosłyby (przy danych FAO o stadzie podstawowym liczącym 350 tys. osobników) równe 70 mln zł.

Gdyby z kolei fundusz rekompensat przyjął na poziomie 10% wartości sprzedaży króliczego żywca z trzech lat (biorąc maksymalną wartość uzyskaną za rok 2023 – 71 mln zł), dawałoby to łączną kwotę 21,3 mln zł.

Za takim podejściem przemawia to, że 10% to rentowność bardzo wysoka, w całym rolnictwie raczej trudno osiągalna, oraz że z reguły – przy komercyjnej hodowli – królicza samica traci na swojej wartości rozrodczej po ok. 3 latach.

Trudniej jest określić koszt rezygnacji z klatek przy hodowli królików mięsnych. Musielibyśmy znać docelowe parametry hodowli. Na przykład przy przejściu chowu niosek z klatkowego do wolierowego oceniano koszt od 42 do 84 zł na stanowisko[19]. W takim układzie i przy podobnym szacunku, biorąc dane z PSR 2020 (Tabela 1), koszt transformacji chowu królików mógłby wynosić nawet kilkadziesiąt milionów złotych.

## Podsumowanie

Podsumowując, należy stwierdzić:

- Wielkość chowu królików na mięso ustabilizowała się na poziomie ok. 2 mln osobników rocznie, wg FAO stado podstawowe liczy dziś ok. 350 tys. osobników.
- Powyższa wielkość produkcji nie jest imponująca w odniesieniu do całości produkcji zwierzęcej. Wartość rynku hodowli królików na mięso można szacować na maksymalnie 71 mln zł, co stanowi ok. 1 promila całej rolniczej produkcji zwierzęcej w Polsce.
- Eksport królików żywych ma tendencję spadkową i obecnie wynosi ok. 200 tys. osobników rocznie.

- Z kolei od 2010 roku bilans handlowy między eksportem i importem mięsa króliczego jest ujemny – więcej go importujemy niż eksportujemy.
- W Polsce hoduje się kilka-, kilkanaście razy mniej królików na mięso niż w europejskich krajach jak Hiszpania, Francja czy Włochy; w skali świata polska produkcja mięsa króliczego stanowi ok. 2 promili produkcji globalnej.
- Koszt przejścia do hodowli królików na mięso innej niż klatkowa wynosiłby nawet kilkadziesiąt mln złotych.

*Wykaz stosowanych skrótów:*

*FAO – Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (Food and Agriculture Organization of the United Nations)*

*GIW – Główny Inspektorat Weterynarii*

*GUS – Główny Urząd Statystyczny*

*PSR – Powszechny Spis Rolny*

## Bibliografia

1. Dorota Kowalska, „Historia udomowienia dzikiego królika” Wiadomości Zootechniczne, R. LI (2013), 1: s. 41–50; taż, „Historia spożycia mięsa króliczego w Polsce”, Wiadomości Zootechniczne, R. LIII (2015), 3: s. 45–49.
2. Witold Pruski, „Hodowla zwierząt gospodarskich w Królestwie Polskim w latach 1815-1918”, Tom I, „Okres 1815-1880”, Warszawa 1967; tenże, „Hodowla zwierząt gospodarskich w Królestwie Polskim w latach 1815-1918”, Tom II, „Okres 1881-1898”, Warszawa 1968; tenże, „Hodowla zwierząt gospodarskich w Królestwie Polskim w latach 1815-1918”, Tom III, „Okres 1899-1918”, Warszawa 1969; tenże, „Hodowla zwierząt gospodarskich w Galicji w latach 1772-1918”, Tom I, „Okres 1772-1881”, Ossolineum 1975; tenże, „Hodowla zwierząt gospodarskich w Galicji w latach 1772-1918”, Tom II, „Okres 1882-1918”, Ossolineum 1975.
3. „Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce”, Tom III, Warszawa 1970, s. 562.
4. Joanna Składanowska-Baryza, „Królik – znaczenie gospodarcze, dobór ras i linii do produkcji mięsa”, Wiadomości Zootechniczne, R. LV (2017), 3: s. 13–23.
5. „Fakty o hodowli zwierząt futerkowych w Polsce”, Instytut Przedsiębiorczości i Rozwoju, Nowy Sącz 2020, s. 23.
6. „Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2023”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2023, s. 257.
7. Dane za 2023 rok zostaną prawdopodobnie opublikowane pod koniec grudnia 2024 roku.
8. Joanna Składanowska-Baryza, „Królik – znaczenie gospodarcze, dobór ras i linii do produkcji mięsa”, Wiadomości Zootechniczne, R. LV (2017), 3: s. 13–23.
9. Cykliczne dane publikowane w opracowaniu GUS-u pt. „Fizyczne rozmiary produkcji zwierzęcej”.
10. Na podstawie „Roczników Statystycznych Rolnictwa”.
11. Dane za 2023 rok zostaną prawdopodobnie opublikowane pod koniec grudnia 2024 roku.
12. Na podstawie: „Fizyczne rozmiary produkcji zwierzęcej w 2023 r.”.
13. Steven Lukefahr et al., „Rabbit Production”, 10th Edition, 2022; <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20220190924> (dostęp 12.10.2024).
14. <https://agrobiznes.tvp.pl/68823768/kroliki-29032023> (dostęp 12.10.2024).
15. Dla roku 2019: 5 541 tys. kg x 8,12 zł = 44 993 tys. zł + 9 906 tys. zł = 54 899 tys. zł; dla roku 2022: 4 448 tys. kg x 8,12 zł = 36 118 tys. zł + 5 998 tys. zł = 42 116 tys. zł; dla roku 2023: 6 505 tys. kg x 10,00 zł = 65 050 tys. zł + 5 755 tys. zł = 70 805 tys. zł.
16. „Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2020”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020, s. 127.
17. „Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2023”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2023, s. 131.
18. Jarosław Urbański, „Zakaz działalności ferm zwierząt futerkowych i jego konsekwencje społeczno-ekonomiczne”, Zachodni Ośrodek Badań Społecznych i Ekonomicznych, Gorzów Wlkp. 2021, s. 39 i nast. ([www.zobsie.pl/raporty](http://www.zobsie.pl/raporty)).
19. Jarosław Urbański, „Odejście od chowu klatkowego zwierząt gospodarskich w Polsce – koszty i korzyści. Analiza społeczno-ekonomiczna”, Zachodni Ośrodek Badań Społecznych i Ekonomicznych, Gorzów Wlkp. 2023, s. 43 ([www.zobsie.pl/raporty](http://www.zobsie.pl/raporty)).

# Neurobehavior i dobrostan udomowionego królika *Oryctolagus cuniculus domesticus*

**dr hab. prof. UKEN Marcin Urbaniak**  
**Animal Behaviour & Mind Lab**  
**Katedra Kognitywistyki UKEN Kraków**

W środowisku naturalnym królik europejski (*Oryctolagus cuniculus*) zamieszkuje głównie piaszczysto-trawiaste zbiorowiska roślinne, częściowo zadrzewione obszary łąk, ekotony stref leśnych i łąkowych bądź łąkowo-polnych, a także otwarte przestrzenie zagajników, parków i użytków rolnych, jak sady, pastwiska czy ogrody. Jako obligatoryjny fitofag, odżywiający się wyłącznie pokarmem roślinnym, królik spędza większość czasu na żerowaniu w tych urozmaiconych roślinnie terenach. W zależności od pory roku, warunków pogodowych czy lokalnej antropopresji, gatunek ten poszukuje i spożywa różnorodne formy pokarmu roślinnego, w tym soczyste elementy roślin zielnych, zeschniętą trawę, gałązki lub korę drzew i krzewów oraz wygrzebywane spod ziemi bulwy bądź fragmenty korzeni.

## **Percepcja**

Aparat percepcyjny, krajobraz sensoryczny i wybrane wzorce behawioralne hodowlanej formy królika europejskiego stanowią typowe adaptacje do – zajmowanego przez ścisłych roślinożerców – niskiego miejsca w kolejnych poziomach troficznych biocenozy. Unikając zagrożenia ze strony drapieżników, królik jest gatunkiem nokturnalno-krepuskularnym – preferuje

poszukiwanie pokarmu o zmierzchu, w nocy i nad ranem. Charakterystyczna sekwencja wykonywanych przez polujące drapieżniki ruchów powoduje, że percepcja królika uwrażliwiona jest na specyficzne bodźce ruchowe, zapachowe i dźwiękowe, rejestrowane jako sygnały zagrożenia. Nagły szelest lub hałas, niezidentyfikowane zapachy albo tzw. kairomony oraz krótkie, dynamiczne ruchy, pojawiające się w otoczeniu królika, wywołują negatywne pobudzenie (dystres), uczucie niepokoju bądź strachu i w efekcie odruch orientacyjny z reakcją ucieczkową jako jedynym mechanizmem obronnym. Z tego względu szczególnie rozwinięte są królicze zmysły słuchu i węchu, zaś wzrok przystosowany jest do rozpoznawania gwałtownych ruchów w otoczeniu i reagowania na nie. Długie małżowiny uszne wyostrzają odbiór dystalnych bodźców dźwiękowych, natomiast boczne ustawienie oczu królika – podobnie jak u innych gatunków roślinożernych – znacząco rozszerza kąt widzenia potencjalnego zagrożenia. Z uwagi na zmierzchowo-nocną preferencję żerowania, u królika dominuje widzenie skotopowe (sklotopiczne): w siatkówce oczu przeważającymi liczebnie fotoreceptorami są komórki pręcikowe, umożliwiające szybkie

wykrywanie poruszających się w otoczeniu obiektów przy znikomej ilości światła. Zmysł wzroku królika przy nikłym oświetleniu wspomagany jest przez włosy czuciowe w strefie nosowo-policzkowej, zwane wibrysami, które generują haptyczno-taktylne (dotykowe) wrażenia, pozwalające na przestrzenną orientację w ciemności. Gatunek ten zdecydowanie gorzej widzi w pełnym świetle dziennym lub podczas ekspozycji na jasne, sztuczne oświetlenie, które może wywoływać stres u zwierzęcia. Ponadto królik dysponuje bardzo dobrze rozwiniętym zmysłem węchu, wyczuwając z dużych odległości nieznane sobie zapachy oraz kairomony niewidocznego zwierzęcia, które interpretowane są jako potencjalne niebezpieczeństwo. Z tego względu hodowlana forma królika nie powinna doświadczać ani intensywnych zapachów dowolnych środków chemicznych, ani intensywnego hałasu bądź oświetlenia. Cały system funkcji poznawczych i przetwarzania wrażeń oraz doznań percepcyjnych jest zsynchronizowany z systemem lokomotorycznym i funkcjami wykonawczymi, co oznacza konieczność podejmowania spontanicznej (instynktownej lub świadomej) aktywności ruchowej pod wpływem nabywanych doświadczeń. Innymi słowy, hodowlana forma królika absolutnie nie powinna przebywać w środowisku uniemożliwiającym dynamiczne przemieszczanie się w przestrzeni i wykonywanie wrodzonych sekwencji motorycznych w efekcie stałego przetwarzania danych zmysłowych.

## **Potrzeby**

Króliki są zwierzętami silnie społecznymi, żyjącymi w hierarchicznie zorganizowanych, stabilnych koloniach rodzinnych w podziemnych tunelach z norami. Z tego względu – poza obligatoryjną potrzebą życia w grupie – króliki naturalnie wykopują płytsze bądź głębsze korytarze z norami, które w dużej kolonii mogą łączyć się w rozgałęzioną sieć tuneli z licznymi wejściami. Zarówno dzika, jak też udomowiona i hodowlana forma królika europejskiego posiada bardzo silną, instynktowną potrzebę kopania w podłożu, które to zachowanie pozostaje trwałym elementem gatunkowego repertuaru wzorców behawioralnych królika. Podziemny korytarz, z chemicznie oznakowanymi wejściami na powierzchni, prowadzi do nory poszczególnej pary króliczej, gdzie zwierzęta zazwyczaj przesypiają dzienną część doby. Podczas żerowania o zmierzchu, nocą i wczesnym świtem, królik jest wysoce ruchliwy, choć nie oddala się za bardzo od swojej nory, biorąc pod uwagę mnogość drapieżników, których może paść ofiarą. Wyostrzone zmysły, czujność percepcyjna i rozbudowana muskulatura tylnych kończyn pozwalają na momentalny zryw do ucieczki, gdy osobnik zarejestruje zagrożenie, a chemicznie oznaczone punkty orientacyjne wyznaczają precyzyjną drogę do własnej nory. Gdy w kolonii wielość tuneli łączy się, granice całego rewiru rozciągają się na dziesiątki, a niekiedy nawet setki metrów podziemnych korytarzy.



Należy podkreślić, że kopanie w podłożu i budowanie schronienia pod powierzchnią ziemi; bliska obecność tegoż schronienia w czasie dobowej aktywności zwierzęcia oraz ciągła możliwość szybkiego ukrycia się pod wpływem awersyjnych stresorów stanowią źródło poczucia mentalnego komfortu, a także warunek emocjonalnego bezpieczeństwa i dobrostanu – zarówno dzikiej, jak i udomowionej formy królika.

### **Dobrostan**

Proces domestyfikacji królika europejskiego nie stłumił odruchów, potrzeb czy skłonności, które występują u dzikiej formy tego gatunku. Trzymanie królików w warunkach hodowli klatkowych – a więc karmionych wyłącznie granulatem; przebywających w permanentnym przegęszczeniu; na drastycznie zbyt ciasnej powierzchni klatki, która wykonana jest wyłącznie z elementów drucianych i pozbawiona wszelkiego wzbogacenia – pod żadnym względem nie spełnia kryteriów minimum gatunkowego dobrostanu. Królik w stanie naturalnym spędza wiele wieczorno-nocnych i porannych godzin w ruchu, wyszukując różnorodne gatunki roślin i rozmaite formy pokarmu (liście, siano, gałązki, kora, wygrzebywane bulwy i korzenie). Tego typu wzbogacenie pokarmowo-sensoryczne, a więc aktywne przemieszczanie się, poszukiwanie pokarmu, kopanie i zmienność diety, stanowi zaprzeczenie chowu w systemie klatkowym, gdzie stłoczone zwierzęta nie przyjmują

nawet naturalnych pozycji ciała (stanie, leżenie, pielęgnacja ciała). Zatem jakakolwiek swobodna lokomotoryki jest tam wykluczona. Ustawiczny brak sensoryczno-pokarmowego urozmaicenia oraz brak ruchu generuje przewlekły ból ciała (spotęgowany uciskiem metalowej siatki na ciało zwierzęcia), silną frustrację, intensywny dystres i destrukcyjny dla organizmu deficyt stymulacji poznawczej, zwany potocznie nudą. Niepokój z dystresem wzmacniane są dodatkowym przebodźcowaniem silnie frustrującymi króliki stymulantami sensorycznymi: sztucznym oświetleniem, hałasem oraz intensywnymi zapachami zestresowanej, cierpiącej mnogości zwierząt. Druciana konstrukcja klatki wyklucza również wzbogacenie poznawcze, jakim jest czynna, horyzontalna eksploracja otoczenia wraz z wertrykalnym przyjmowaniem postawy „rearing-up” i kopaniem w głąb miękkiego podłoża. Stłoczenie przypadkowych osobników w chowie klatkowym wyklucza także społeczne wzbogacenie bytowania królików, które polega na niewymuszonych, dobrowolnych interakcjach w rozrzedzonym stadzie między jednostkami, a także możliwości tymczasowego oddalenia się w ustronne miejsce od reszty grupy.

### **Podsumowanie**

Podsumowując, hodowla klatkowa królików całkowicie wyklucza podmiotową sprawczość i samodzielną, kontrolowaną realizację etogramu, a więc zbioru gatunkowo

specyficznych zachowań oraz psychofizycznych, wrodzonych potrzeb. Co za tym idzie, całkowicie uniemożliwione jest zapewnienie dobrostanu tym zwierzętom. Wszystkie wspomniane deficyty i deprywacje wywołują poważne zaburzenia poznawcze i neurobehawioralne królików, wśród których w chowie klatkowym najczęściej obserwuje się międzyosobniczą agresję (motywowaną stresem, strachem, długotrwałymi stanami lękowymi), jak również ataki paniki, apatię, skrajną depresję i wyuczoną bezradność (Seligman, 1972). Kolejne obserwowane zaburzenia nerwicowe królików, to zachowania stereotypowe: nadmierne wylizywanie swego futra i ciała, uporczywe gryzienie prętów klatki, autoagresja i samookaleczanie się zwierząt. Trzeba podkreślić, że wyżej wymienionym zaburzeniom poznawczo-behawioralnym stale towarzyszy fizyczny ból, powodowany ciągłym, mechanicznym uciskiem metalowych prętów klatki, a niekiedy także agresją międzyosobniczą (Novak, 2016).

Dla zagwarantowania minimalnego stopnia dobrostanu, wysoce rekomendowana jest ekstensywna hodowla rozrzedzonej grupy z otwartym wolnym wybiegiem, swobodnym dostępem do urozmaiconego pastwiska i ograniczonymi bodźcami dźwiękowymi, świetlnymi oraz zapachowymi (Urbaniak, 2016).

W takich warunkach króliki mogłyby samodzielnie przemieszczać się, aktywnie wyszukiwać i spożywać różnorodne, realnie odżywcze pokarmy roślinne w odpowiednim dla siebie czasie dobowym. Dodatkowy dostęp do gryzaków redukowałby stres i obniżał popęd agresji, zaś miękkie, urozmaicone naturalnym ukształtowaniem oraz obiektami (trawa, piach, krzewy, pnie, zagłębienia, oczka wodne) podłoże i ustronne schronienia umożliwiłyby wykonywanie instynktownych czynności kopania lub oddalania się. Całokształt warunków znacząco podniósłby psychiczny komfort i gwarantowało minimum poczucia bezpieczeństwa wraz z naturalnymi formami komunikacji. Otwarty wybieg z pastwiskiem rozrzedzonego stada nie tylko wzbogaciłby przestrzeń królików poznawczo, sensorycznie, pokarmowo i społecznie, co skutecznie zredukowałoby ilość stresorów i deficytów poznawczych (nudy) wraz z wszelkimi negatywnymi implikacjami. Byłby to również drogowskaz dla etycznego postępu w przemysłowej eksploatacji zwierząt (Urbaniak, 2020).

## Bibliografia

1. Agustin Blasco et al. (2018) Genetics of growth, carcass and meat quality in rabbits. *Meat Science* 145.
2. Mariette Botha (2014) Genetic disorders in domestic rabbits (*Oryctolagus cuniculus*). *Rabbit Genetics* 4 (1).
3. Irene Brusini et al. (2018) Changes in brain architecture are consistent with altered fear processing in domestic rabbits. *PNAS* 115 (28).
4. Darlene Campbell (1995) *Proper Care of Rabbits*. New Jersey: TFH Publications Inc.
5. Miguel Carneiro et al. (2011) The Genetic Structure of Domestic Rabbits. *Molecular Biology and Evolution* 28 (6).
6. European Commission (2017) *Commercial Rabbit Farming in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
7. Sharon L. Crowell-Davis (2007) Behavior Problems in Pet Rabbits. *Journal of Exotic Pet Medicine* 16 (1).
8. Sharon L. Crowell-Davis (2021) Rabbit Behavior. *Veterinary Clinics of North America: Exotic Animal Practice* 24 (1).
9. Marco Cullere, Antonella Dalle Zotte (2018) Rabbit meat production and consumption: State of knowledge and future perspectives. *Meat Science* 143.
10. Alan Davidson (2014) *The Oxford Companion to Food* (3rd ed.). Tom Jaine (ed.), Oxford: Oxford University Press.
11. Petra Dobos et al. (2023) The amicable rabbit – interactions between pet rabbits and their caregivers based on a questionnaire survey. *Applied Animal Behaviour Science* 260.
12. Marinell Harriman (2013) *House Rabbit Handbook: How to Live with an Urban Rabbit* (5th ed.), Alameda, CA: Drollery Press.
13. Chris Hayhow (2003) *Care of the Domestic Rabbit*. Leawood: Leathers Publishing.
14. Evan Irving-Pease et al. (2018) Rabbits and the Specious Origins of Domestication. *Trends in Ecology & Evolution* 33(3).
15. Kathy Laber-Laird, Michael Swindle (1996) *Handbook of Rodent and Rabbit Medicine*. Elsevier Health Sciences.
16. Lucile C. Moore (2005) *A House Rabbit Primer: Understanding and Caring for your Companion Rabbit*. Santa Monica, CA: Santa Monica Press.
17. David W. Macdonald (2006) *The Encyclopedia of Mammals* (3 ed.), Oxford: Oxford University Press.
18. Luc Maertens (1999) Towards reduced feeding costs, dietary safety and minimal mineral excretion in rabbits: A review. *World Rabbit Science* 7 (2).
19. Janja Novak et al. (2016) Effect of Cage-Induced Stereotypies on Measures of Affective State and Recurrent Perseveration. *PLoS One* 11 (5).
20. Megan H. Nowland et al. (2015) Biology and Diseases of Rabbits. *Laboratory Animal Medicine* (3rd ed.), Academic Press.
21. Karen Parker (2010) *The rabbit handbook*. Hauppauge, N.Y.: Barron's Educational Series.
22. Fiona Rioja-Lang et al. (2019) Rabbit welfare: determining priority welfare issues for pet rabbits using a modified Delphi method. *Veterinary Record Open* 6(1).
23. Martin E. Seligman (1972) Learned helplessness. *Annual Review of Medicine* 23 (1).
24. Shahida Anusha Siddiqui et al. (2023) Rabbit Meat – Production, Consumption and Consumers' Attitudes and Behavior. *Sustainability* 15 (1).
25. Peter Ucko (2007) *The Domestication and Exploitation of Plants and Animals*. London / New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
26. Marcin Urbaniak (2016) Factory Farming Versus Environment and Society: The Ethical Analysis. *Problems of Sustainable Development* 12 (1).
27. Marcin Urbaniak (2020) O projekcie nowej etyki środowiskowo-klimatycznej: Zarys podstawy aksjologicznej projektu. *Edukacja Etyczna* nr 17/2020.
28. Bob D. Whitman (2004) *Domestic Rabbits & Their Histories: Breeds of the World*. Leawood KS: Leathers Publishing.
29. František Zigo et al. (2020) Comparison of exterior traits in selected giant and medium rabbit breeds. *WorldRabbitScience* 28 (4).

## Podsumowanie

Wymagane ogólnymi przepisami prawa zaspokojenie potrzeb fizjologicznych i behawioralnych zwierząt hodowlanych, w tym królików, jest niemożliwe w systemach klatkowych. UE powinna wprowadzić przepisy zakazujące stosowania klatek dla królików i wszystkich innych zwierząt hodowlanych, w tym kur, świń, kaczek, gęsi i przepiórek, a także wprowadzić wymóg trzymania cieląt w grupach bez względu na wiek.

Należy ustanowić minimalne normy dla wszystkich gatunków, aby ich potrzeby w zakresie dobrostanu były zaspokajane.



**KONIEC EPOKI  
KLATKOWEJ**

**COMPASSION**  
in world farming   
ciwf.pl

### **FUNDACJA COMPASSION IN WORLD FARMING POLSKA**

ul. Marszałkowska 28 A / 15  
00-576 Warszawa  
Polska

**EMAIL:** kontakt@ciwf.pl

**WWW:** ciwf.pl

Compassion in World Farming Polska jest organizacją pożytku publicznego z potwierdzonym wpisem w Krajowym Rejestrze Sądowym (nr 0000484066) i uprawnieniami do otrzymywania 1,5% podatku w Polsce.

**Wszystkie zdjęcia © Compassion in World Farming poza oznaczonymi  
inaczej**